

EUSKALTAINDIARI.

Guk, euskaltzaiñok, bi zeregin jakin-jekiñak ditugu: Lenbizi, Euskera landu, al-bestean garbitu ta txukundu, alegia erdereetstiko zer kaltegarriak baztertuaz' jatorri, beretiarri; au' batez ere, gramatikari dagozkion gauzetan. Eraberean, Euskera, gaurko munduak eskatzen dituan jakintza guztietarako baliozkotu, gauzadandu.

Zer guzi oik egiten' ~~minim~~ ekin dicte ta ekiten, euskaltzain edo-ta euskaltzale askok, baita kanpoko izkuntzalari ospetsu ta izen aundikoek ere. Beraz, ortan, baliozko aurrerapide askotxo ditugu egiñak.

Bigarren zeregiña, euskeraren bizitza zaindu, indartu eta edatzea degu. Obligaziorik aundieneko degun zeregin ortan ere' ekin dio Euskaltzaindiak, ortarako aukeratzen zaizkion aritze-bideetan. Baiña bide oik' zoritxarrez' estuak ditugu, edaera ta nardera txikikoak. Eta egi-egitan: zabalagotzerik, aundiagotzerik ezpaldin badukegu' euskeraren bizia, geroago ta makalagotzen dijokegu, eta gero' izkuntza illen illunpetarako bidean. Ez ditzagun begiak itxi; au, mortu-saiek egin oi dute, arriskuren bat urreratzen zaienean; euskaltzaiñok ez genegikete, zerren-eta ori, euskera-zain ordez' euskeraren erlotza-zain izatea genuke.

III -- Bai-bai, esango didezute euskaltzainkide maiteok, baiña zaintzen ori, nola egin? ortarako eskubideak eta ekin-bideak, nun aurki ditzakegu?

Arazo gaitza, egiaz, baiña berorretxegatik, euskaltzaiñok, gogorik aundienaz ixtudiatu bearrekoa.

I. EUSKERAREN MAKALTZAILLEAK.

Euskeraren osasuna zer makaltzen duan begiratzes' ori degula, dirudi, asteko lana. Makaltzaille guzi-guziak ikertzea? Ez-ez: ori sekula ez bukatzeko lana baikenuke. Begira ditzagun, bakarrik, gaur agiri-agirian ditugun kaltezaillietatik batzuk.

Erbestetik eltzen zaizhigun erdaldunak ditugula kaltegarrien uste dute askok.

Kaltegarri bai, baiña kaltegarrien ez. Erbestetikako geienok, ezute euskeraren kaltezko zerik; kontrara, oiek pozik ikusi oi dituzte beuren surrak euskera ikasten.

Ez ez: erbestetikako erdaldunak ez ditugu, geienetan, euskera iltzaille. Nortzuk beraz? Batzuk beintzat' gutxien gutxien izan bear luketenak, alegia, euskera gauzarik baliozkoentzat iduki' eta euskera orren bizitza zaintzen eta indartzen geien geien saiatu bear luketenak, ots, Kristau katolikoak eta batez-ere, erlijio orren irakasle eta zaintzailleak. Aztertu dezagun auxe astiro, zerren-eta nere itzaldi onen mami-mami degun autua baita.

II. EUSKOTARREN BIRTUTEAK. ONEN EUSKE' EUSKERA.

Uri aundirkoetan euskera atzeraka dijoalarik' ango guraso jator eta buru-argi askok, esan oi dituzte onako iltz samitiak: "Guk, zazpi-alegiñak egiten ditugu, geure surrak, euskera ikusi eta euskaldun irauñ dezaten, ikusten baitugu, atsekabez, oraingo gazteak, euskera galtzeaz' zenbat gauza on eta eder galdu, ta zantar eta bide-txarreko ikasten dituzten."

Eta zertutz dira galtzeko arriskuan ditugun "gauza on eta ederrak?" Dudatzeko, onako oik: Gure gurasoak Euskalerrian eta edonun agertu ditzuten eta mundu guziak autortzen ta txalotzen dizkiguten birtuteak. Autortze au egiztatzeko eta agiriagotzeko' aipatu genitzake, ezagun ditugun gertakun askoren artean oraintsu jakin ditugun iru gauzak.

1^a. Anai-arteke azken-gudate ostean, Euskalerriko eta beste toki askotako jendetzak, Ameriketara' antz iges egin zutelarik' ango Erriak, euskotarrak begiramen bereiziz errezibitu zituzten. Arjentinako Gobernuak

batez-ere (Ortiz jauna Buru) lege bereizi bat eman zuan, auxe; Euskalerriko jendea, gelagoko gabe errezebituko zutela, alegia, beste errietakoak ekarritzen zieten paper eta abar gabe.

Ori' esan degunez' Arjentina-ra gertatu zan, lege ohoragarri orrek' euskal-jende eskolatua lagundu zien geienez, oitarikoak baitziren ara Joan beara izan zuten geienak.

2n. Orain, nekazariak ditugu ditua, eta Amerika-alde orren bee te puntatik, alegia, Ipar-ameriketatik. Emen ere, euskal-mutillak aukeratzen dituzte artzaintza aundietarako, gure mutil azkar eta zintzook baiño oharik' Egun ezpaitituzte eurkitzen.

3n. Ortega y Gaset, filosofu ospatsuak, esanak ditu, onako itz goragarriak:

"España guzian ezta, Euskalerrian baiño ardura aundiagoz landuta lurrik, ezta obeki antolatuturiko baserririk naiz uririk ere. Eusko-tarrak azkar on-artzen ditu zibilizaziorik berrieneko mekanika-aurrerapide guziak, baiña era-bereaz, euskal-izantzari inolaz ere uko egin gabe, au da, erlijio eta politikarekiko bere arau zar-zarre aberastasunak; biezta baren-barenean tinko gordetzen ditualarik, Nere uestez, dio, ezta Europa guzian Erri ori baiño moralidade garde-nagokorik. Euskalerritarra (arimaz bezela arpegiz xuxen) sartzalde ontan, Adan-en landaratagi aldekorrek eman duan landararik jatorre-geiarikoa degu. (1)

(1) Ona-emen Ortega y Gasetek berak erderaz idatzia: "No hay tierra en España mas cuidadosamente labrada ni mas limpias aldeas ni ciudades mejor organizadas. El vasco acepta rapidamente los inventos mecanicos de la moderna civilizacion, pero a la vez conserva irreduciblemente en su pecho, el tesoro de viejissimas normas religiosas y politicas. Yo no creo que exista en Europa un pueblo de mas acandrad moralidad. Rectilineo de alma como de rostro, el vasco es una de las mas nobles variantes que en Occidente ha dado la voluble planta de Adan" (Obras completas, pag. 336)

Euskaldunen birtute ederrok zeri dizkiogu zor geien geienik? Galdera onen erantzuna' Ortega y Gasetek bera argitzen digu zerbait itz oiezza: "el tesoro de viejissimas normas religiosas..." (au zion katoliko-erlijiotik urruntxo bizi izan zan filosofo orrek).

Erlijioa degu, bai, euskotar birtuteen zaintzaillerik bikainen; baiña, ordeaz, erlijio orren berorren gordetzailerik aundiena' geure euskera degu.

Ontarako euskera ta euskaltasuna' irastontzi bikain-bikainak g. Euskalerriak. Euskotarrak au egiten du: ikusi ta auskartu jakintsuei ideia berriak, baiña noberegaganatu ez guziz, euskal-gurasoek irakati tako ideia ederren argi tartetik irazi gabe.

Euskerak gorde dituala, diokegu beraz, eusko-birtuteak eta bat ere erlijio-fedea, inun ez bezelako erlijio-fedea, bai. ¿Ba-al da mundu guzian Euskalerrian baiño katolikoago den Erririk? ¿Aundieran eta bizi-lagunez konparatuta, Katoliko-Elizari, Eliz-gizon eta emak gelago eman ditunik? ¿Zenbat Apaiz Euskalerriak (1), zenbat Praille,

(1) Errigoiti, Bizkaitiko Bas-Erri bat degu, 1.100 bizi-lagun inguru ditu. Aurtin berean, ango eliza nagusian, iru erri-semek ba-tera eman dute meza berria, eta beste iruk, era-berean egiteko asmo dute datorren urtean. Goragarria ori, baiña, jakina: Errigoiti, Gerrikako Arbolaren alboko erri euskaldun uts-utsa degu.

zenbat Moja; eta zenbat Mixiolari, Maki eta Jabier doneen denboretik asi eta gaurdaifoi!

Au, guzi au, olaxe dalarik jez al du merezi Euskalerriak, Kato-

liko-Elizak maiteen izatea? Eliz-buruzagi goienetakoetatik asi eta umillenetaragifokoez begiratze kutunenez, Erri au, dan beze-lako gorde nai izatea?

Baiña zer gertatzen da?

III. ELIZ-GIZONAK ETA EUSKERA.

Badira, bai, Eliz-gizon batzuk, Praille, Apaiz eta abar, euske-ra ta euskaltasunaren alde, jatorri eta ardurarik santuenez lan egin dutenak; Baiña gaiterantzekoez zer? Eliz-gizon eta emakume geien-geienek zer? Batez-ere, oien agintari beeko ta goienetakoek zer?

Ikus dezagun.

Euskalduna guziz atxikia da gurasorik guraso eldu zaizkion zer guziaz: izkumiza, niñura, eta batez-ere Erlijio santuari... An-or-emen erdaldunari erdera entzuteak' ezta gutxituko euskal-maitasunik, ez orixe. Baiña erdaldunok eliza-agintari, maixu edo olako baldin badira' orduan bai, orduan gerta liteke, euskal-maitasuna gutxiagotzen astea.

Au gertatu da, eta gertatzen, orrako serora eta moja erdaldunekin. Oitariko bospasei aizpa maitagarrik' idekitzen dute, gure erri batean, kolejio bat, eskola bat.

Gure aurrak, eskola ortan sartzen diralarik' guzia lillura-garri aurkitzen dute; eliz-andere bedinkatuok' soñeko bereizi ta errespetagarri estaldurik, eta, batez-ere, paparrean gurutze eder bat zintzilika dutelarik, au, beuren fede bizizko kristautasuna agertzeko.

Moja oik' jakina, irakasle bikaiñak dira; lanaren nekeak aspertzenez ezitu, ezpaitira munduko diru urriz pagatuak, zeruko ase-betegarrikoz baizik.

Baiña, orain dertorkigu gauza eder guzi oien alde samingarriz; moja oik erderazko dituzte irakaste guziak; geiago ta txarrago; badute euskerarentzat olako gaitzeate bat, euskera, kaltegarriko gauza baillitzeango uste ongi sakondu bat; eta uste negargarri orren lurrin atsituak' gure surren biotz xamurrak, azkar ditu txertatzen, kutsatzen, ziringatzen.

Gaitz orren ondorenak' edonun agiri zaizkigu. Or ikusten ditugu, Uri ta Bas-Erri euskaldun-euskaldunetan, aurrak lenbizi euskeraz egin nai ezik, gero euskera astuta.

Zer ortan (esan dezadan bide batez) nekatoak dira aurreneko; nekatoak eta neskek, euskal kontrako sagar txar ori, lenbizikoz eta jorjanik aundienez jaten dutenak; gero, paradisuari Eya-k antzo' jan eragiten diete, gure Adan txiki eta aundiei ere...; Eyska oiek eta emakume orok ere, ezta kite, gaixok, sagar orren eragintzak, gure mutillak, zenbat on-bidezko ~~gure~~ ate ta leio itxi, eta galbidezko zabaldu, egiten dizkieten!

Aur oien gurasoak, batez ere Amak, maiz kéjatzen zaizkigu: "Guk etxean (esan oi dute) alegiñak egiten ditugu, aurrak, euskeraz ikasi eta euskaldun jarrai dezaten, zerren-eta, ikusten baitugu, etsekebez, oraingo gasteok, euskera gaitzeaz, zenbat gauza on galdu, eta, ordez, zatar eta arrisku aundiko ikasi, egiten dituzten; baiña alperrik ari gera; oik, eskola oik, batez-ere, moja-eskola oik!"

"Guri ere (gaiterantzen dute Ama gaixok) gure maistrek irakasten ziguten erdera: ez, noski, oraingo nobela ta abarrek sarri ekarri oi dituzten gaizkeri ta zantarkeri erdi estalduak atsegidiez milikatzeo añaak erdara, baiña bai, oraingo bizimoduak bearrezko egiten dituten añaakoa. Eta guzien gain, etziguten euskera galdu arazten, gutxiago, ara-ere, mespreziatzen".

6

Arrazoi aundia dute orrela kejatzen diran euskal-guraso maiteak. Izan ere, orrako moja-eskoal gelaek euskera itxusgarritzeko eta iltzeko sortuak dirudite. Au geiegiakiera dala? Ez, zoritxarrez ere. Eta egi-egia dala eralusteko bagezuke zer esanik asko. Ona emen ejenplu batzuk.

IV. EUSKERAREN KONTRAKO BERTAERA TRISTEAK.

Euskaltzaindiak, guziok dakizuenez, jasan zuan, orain dala amar bat urte, aztu ezifeko atsekabe bat. Aita Villasante errezebitzea zu eta onen itzaldi ederrari Krutwig euskaltzain jakintsu eta langille langilleak zion erantzun. Ni enintzan lekuko, baiña Villasantek bera kontatu zidan, andi andika, an gertatua. Andi-andika esan det; gero ere nik ezte irakurri, osorik, Krutwig lagun aren itzaldi ura; ala-ere, egoki derizkiot, orduan A. Villasanteri esan nizkion itz batzuk errepetitzea. Lenbizi suxe Krutwig-ek, garai artan, itzen ba tzuk gogorregitxoak jaurti baldin bazituan ere, ezte la ori arritzeko biots minduak ori, edonoz eta edonun egin oi du, eta gogo onez par katzen zaio (betor, nere itzaldi onan esan netzaken itz garratzen bat edo besteentzat ere, markamen berorixe). Eta, ez al zuan Krutwig eta ez al degu guziok, arek erabili zuan gai artan, minberatzeko moa tiburik?

Aita Villasanteri berari kontatu nizkion, orduantxe, bururatu ziztaizkidan bizpairu ejenplu, txit irakasgarriak. Villasanteri nungo ta nortzekiko guzien izenak agertu nizkion, baiña eztiut orain birresango, iñori min eta kalte egiteaz, ezpaitugu, euskaltzaindik, eze irabazterik. Ona emen ejenpluak.

1^a. Bizkaiko uri ospetsu bat zar (Arizpeiti deituko diogu). Uri ortan, bada kolejio bat, alegia, moja-eskola eder bat: Udalak (Uri-eteak) diruz lagunduta eraikia zuzen-ere.

Moja oiek, eskola ortara dijoazten aur ugariai' ederki ta gutizar irakasten diete, baiña, betikoal euskera, bajuesten, bazterzen, eta olaxe, guzi aztuazazten ere bai.

Ori ikusirik' Udalak (karlista, monarkiku, abertzale, errepublikanu... guziok ao-batez) moja aien, beñola, euskeraz ere zertxobai irakasteko eskatu zion, ortarako, bear zitezkean liburuak, Udalak berak aukeratuko zizkietela-ta.

Erantzuna zer? Gago gutxi, aitzaki asko, luzepidea... azkenean' ezer ez.

2^a. Au ere' Arizpeitiko Ospitale aundi ta eder batean gertatua da. Emen ere' Moja bedeinkatuak gaixo zain, Ospitaldu guziak' (gaixo, atso-agura, aur... guzi-guziak') eskaldun. Baiña mojen izkuntza' bati erderá, bai oioitzetan, bai beste edozertan.

3^a. Bada Euskalerrian "Batzar-Etxe" eder bat, Angoxe Saloi-ragusi batzen ziran, gure asabak, Erria gobernatzeko Legegiban.

Saloi orrek, badu, berorren kapillatxoa, kotilla batez ostendurik; kortilla ori jaso' eta Saloi ori kapilla aundi biurtzen da.

Batzar-Etxe orren jaube zan Diputaziuak' igande guzietan, Meza-ix bat emateko. Apaiz oi bat bialtzen zuan, bere kontura, eta uri arta Erretore jaunek meza bitartean' itzaldi bat egiten zuan: baiña erd raz. Ordea, meza ortara joen oi ziran gela gelaek, euskaldunak zi ran, eta asko' erderarik etzekiteak. Diputaziuak, ori ikusirik, et toki arek, euskal-guzentzat eskatzen zuan maistasunagaitik' Erreto-re urari, au eskatu zion: baldin meza artan itzaldigiban jarraitu nal bazuan' jarrai zozakeala, baiña, mezedez, euskeraz egiteko. Erv toreak, obeitu ez eta berriz ere erderaz. Diputaziuak, azkenean, galarazi egin zion, indarrez, meza-garatan, kapilla artara sartzen; eta ola bukatu zan esta-baida triste ura.

V. ZERGAITIK EUSKERAREN KONTRAKO ZEROK?

Euskal-maitatzailentzat' saingarri dira olako gertaerak. Ez-kemuke sinistu bear, ordea, aipatu ditudan Apaiz eta Mojak' euskera

5

ren benetako etsai litezkeanik. Benetako eta samingarriago dan gauza' beste zer au degu: Moja'ten, baita Praille ta Apaiz askoten ere, eta geiago guzi oien goi-magus; arrespetagarrietan' bada siniste illun bezelako zer bat, zeluek agintzen baitie, euskera ez-tutela erabili bear; ezin bestez baizik; inola ere ez eskola ta ikas-guetan, komentu eta seminariotan, aundizkiren bat-edo lekuko da-tekean tokietan... eta abar.

"Siniste illun" ori dutenei' bi gauzok agertu bear die Euskal-tzaindiak:

1º. Gaur gunean, orrela bazterturikako mintzaierek' ez duketela bizi-izaterik.

Orsin dala 50-enbat urte-edo' euskotar erri ta uri geienetan; euskera genuan mintzai bakarra; erdera ganorazkorik' inok etzekian; Eliz-gizon, Mediku, Eskribau... ta beste andizki banakaren batzuek izan ezik.

Garai artan' erderaren aldeko zer ori' ain kaltegarri etzatekean; euskaldunak bi-izkeldun egin nai izatea baizik etziridian. Ori etzatekeala ain gaizki diot; Europa esdi-erdian berean ditugu, Erri, jakintza guzietan, txit surretatuak diralarik' erri mintzaira bi edo geiago goi-eskoletara jasotzen dituztenak; Suiza, Belgika, Luxemburgo goi-eskoletara jasotzen dituztenak; Suiza, Belgika, Luxemburgo biderik, txarrenei eraman nai gaituzte. Egiaz, baldin euskera, ikas-guetatik eta abar urrundu, eta erdera bakarrik badarabilgu' gura mintzai ederra, erremedio gabe, iltzeko kondenatua degu.

Orra bada' lenbizi euskaldun-soil gizon; gero euskaldun-erdaldun. Geroago erdaldun-soil guziok? Ontara gijozkeala, ezta iritzi utsa, egi-egia baizik. euskal-uri askotan gertatzen ari zaigun egi agiri ta samingarria.

2º. Euskera galtze orrek dakartzkian ondoren kaltegarriak, batez ere Erljioarentzat.

Gorago bir-esan ditut, guraso euskaldun askoren onako itz samitiak: "Ikusten baitugu atsekabez, diote, oraingo gazte asko, euskera galtze zenbat gauza on eta eder galtzera eta itxusi ta zantar bideetara garrazkian".

Gauza on eta ederrotzertzuk ditugu? Ortega y Gasetek apuntatzen zigun birtute oien sustrai sakon bat: "bizitza surretapeak azkar ikasi ta artu, baiña guraso zaarren irakatsiak aztu ta galdu gabe". Au, nola iritxi duite euskaldunak? Nola iritxi du Euskalerriak, beste Aberri edo Erresuma geienek egin izan dutelarik? Dudatzeko, euskerak eta onak babesten dion erlijio sendo eta sakonak.

Euskera ta erlijioa ditugu, bai, euskotar birtuteen eusle nagusial euskerak ta erlijioa, beste aldean, elkarren eusle dira. Euskera galduaz' Erljioa berantz, beingoz eta iduriz eppaldin bada ere; berantz, bai, makaltzen, oztutzen; euskarer erlijioaren barren-berotasuna, zaitzutasuna, zarata gutxiko baiña benetako erlijioasuna' aultzen, erpailtzen. Eta eraberean, berantz euskotarren birtute ederrok ere, munda guziak oiuztatzen dituan euskal-birtute ederrok ere.

Euskera ta Erljioaren elkartasan ori' aintxinatik irakasten digute euskal-esakun jakintsuek: "Euskaldun' fededun" "Euskerak atze-zantz pausu bat' erlijioak bi" "Jaungoikoak nai du euskera bizi dedi (Kardaberaz Aitak) "Gure ezaugarrietan (dio Aita Laspiur karmeldar idazle argiek) bi atalik ezagunesten euskera ta erlijioa dira. Bata iltzean bestea dijoakio lotuta... Ez dezagun aitzu euskera ilda euskal-erlijioa galduko dugula..."

Ba-dira Euskeraren eta Erljioaren elkartasan ori autortu nai ez-tutenak, alegia, au esaten dutenak: "Euskera eta euskaltasan gabe er-jez al dira kristau on eta birtutetsuak? --Bai orixe, diot nik; baiña itzaldi ontan' enaiz lagun hakoitzen erlijio ta birtuteez ari.

Erri esenez baizik, alegia, Euskalerrri gsoaren erlijio ta birtuteez. Eta auxe da gogean artzesko, auxe dute goragarri Ortega y Gasetek ere, orixe baita gaitz, orixe miresgarri.

VI. EUSKERA, ERLIJIUA ETA MAKINTZA IKASKETAK.

Lengo idatz-atalean, euskaltasunaren ontasunak egiztatzeko Ortega y Gasetek gaztelarra lekukoty det maiztxo. Jakintsu orren aurrez aurre Unamuno euskotarra presenta ligukete norbaitzuek. Gakiozan, beraz, Unamuno orreri ere.

Egia esan, Unamunok, maite zuan Euskalerrria, eta euskera ere bai noski (bere 64 euskal-abizenek, pozik oiustatzen zituan), baita maitatze biok bere modura. Erlijuiu ere, ola-ola, dokma gabekoa; ets fedezko egi gabeko erlijuiu zuan berekiko; Auguste-Comte-ren "religion positive" edo olako erlijuiu.

Guzi ori ola zalarik, euskal-jendeek muxin mingoitx egiten zioten Unamuno jakintsuari. Gernika, nere bizitza-uri maitagarri onetako bizi-lagunek ere muxin; au ere mingoitxgarri, gernikarra baitzuan, Unamunok, maite maite zuan emaste kutun eta txit eliztiarra.

Muxin guzi oien mingoitxasunek eranginda edo agertu bear Unamunok, nolizpenka, euskaltasunaren kontrako irizidren batzuk. Dana-dala jakuri zituan, bein, bilboke teatri aundi batean, zer-esan aundia eman zuten itz batzuk, au bezelakoak: "Europatiar kultura Euskalerrri-an egotezko" euskera eregozpen aundia degula. Itzaldi ura bukatzean, aundi batzuek baizik txalotu etzotela ikusirik, damutu omen zitzaion Unamunori esanak esatela.

Itz zakarrak, izan ere Unamonoren itzok, zerren-eta, euskerak, ezpaitle itzok kalterik egin euskaldunak, bakolitzek bere zeregindetan jatoriki ekin, eta gure Unamuno Erri au, kulturarik ederreneko Erri formatzeko; ez-ete, bear duanak, bear besteke arderak ikasi, eta jakintza arloan, baliozko aurreraper guziak Euskalerrri-ratzeko. Gure kultura au, ez-ote ote, beste kultura merke ta azal utsezko asko baiho? Kultura merkea diot, alegia, guziok jakintsu gerala ueste-izani! guziok baliozko lanetarako gauza-ez izatera garamazkan kultura.

Orixo ez-ote du esan nai Ortega y Gasetek gorago kopiatu ditudan itz eder aiezaz?...

Unamunok, euskotari izanik, euskal-kulutra, gutxi-esten du; Ortega y Gaset-ek ordea, gaztelar izanik, kultura ori bikainen eta gorengotzat esten du, jakintsu biok, Euskalerrria juzgatzean, inola orren elkar-kontrako. Alta bada, biok ziran arrazoi-uts zale lots. "Racionalistak"; baita, ori ez izan aski, giza-iriztiak berdintzeko. Unamuno-ri, ikusi degunak, bere biotz mingoitxuek, illuntzen zituan gure gauzak eta Unamuno-z oso bestera juzgatzen. Ola beraz; Unamunok, Europatiar kultura jertzen digu gurean gain-gaiferiko; Ortega y Gaset-ek ez, onek zioez euskotari kultura, zuzen-dura ta ondraitasuna, baliozkogoo dira, eta gaihera (dio), birtute oik galdu gabe azkar eta ederki bereganatzen dituztela, euskotarrek probetxuzko diran murdu-aurrerapide guziak; "mekanika-aurrerapideak" dio Ortega y Gaset-ek; zer ote-da, benetan, orixe baiho geiagoko, Unamunok dion "civilización europea" ori ere? Dokma gabeko erlijuiu ta abar noski!...

Itz laburrez; Unamunok, Euskalerrriaren aurrerapideetarako, kaltegarri du euskera, Ortega y Gaset-ek, ez, Onok dionez, euskotarrek Europako kulturarik ederrena eta baliozuenau dute; eta orlara irixteko eztiete, beuren izantza-lega ta agerpenai (erlijio, politika, uko egin, kontrara, beuren biotz barren-barrenean gordetzen eta indarrrik zekenenaz eusten diete.

Guzi-guzi orren ondorena: Euskalerrriak ezta kanpotarkeri egei; izan bear. Esaera zarrak dirauskus "On ezagutzea" baiho "txar ezagutua" ote degula. Zenbatez oteago ez-ote, on ezagutua?

Idatz-atari au bukatzeko. - Euskalerrriak "on ezagutu ori" galtzea Zenbaterainoko penagarri luke? Euskalerrriak ez-aze mundu guziak ere, gaurko birtute-gaitze izugarriak ikusirik; eta, guziak

bereiziki, ez ote penagarri Kristau-Elizak, Pizene bealdeko gure txoko ontan aurkitzen duan perlari: ederrén ori gaitzeaz?

VII. EUSKERA GALTZEAK? EUSKOTARREN BIRTUTEAI LE-KARZKIEKIAN KALTEAK.

Gorago (En idatz-atalean eta) ere, zerbait esan dizuet gai onezaz. Ekin dezaiogur emen ere, inportantzirik aundienero baitu-gu.

Euskera ta eusko-birtuteak elkar loturikako ondasunak dirala gurekusan an, eta bate gaitzeak' beste ere gaitzeko arriskuan jar-tzen duala.

Arriskuan bakarrik? Gaur-daneko ere, ez al-dira agiri, uri asko ta askatasun askotan, gaitze biok elkarreri darraiketela?

Gure gurasoek, beuren ejenplu ta irakatsiez formaturiko gizaldiak, eta orain berritzen ari zaigunak' ez-tute konparaziorik: lendikoa' euskalduna, benetako kristautiarra' eta birtutetsua genuen; orain for-matzen ari danak ordea, jeman al dezake olako frutu bikainik? Inola ere ez, baldin oraingo ibildura jarrai bada. Ni bizi naizen uria bera' Bizkaia biotz-biotzean degu, eta suzi ori juzgatzeko ejenplurik autatuenetakorik dirudikegu. Ala bai, uri ontan, kristau asko-ta-asko (Erretore jauna Kulpititik ere bai) kezku dira, arriturik dira: Eus-kalerrian inoiz ez enzun ere egin egitiran gaurko gaizkari ta lo-tzagabekeriez saminki vejatzen dira. Eta gauza berau entzuten diegu Bizkaiko beste uri eta erri askotako kristau on eta jatorrai ere.

Eta ezta esan bearrik: euskera ere, uri ta erri oietan' neurri berean berean dijoa gair-bera.

Erlijio ta euskeraren elkarbizim ori jarritzeko al da?

Gai onezaz zer-ikusi aundia duan liburu baliotsu bat' badu, orain-tsu idatzia, Frantziako jesuita jauntsu batel: Aita Desqueyrat-ek; liburu orrek, gaitzeleaz, "La crisis religiosa de hoy" du izena. Gaur, mundu guzian, erlijio gaitzen dijabala dio, eta gaitze orren zegaiti-koak' adimen argi ta zorrotzez azaltzen ditu. Zegaitiko bat' sustrai-gaitzeaz itzaz adi-arazten du. Egia, gizonok, erbesteratzeaz, ego-ta, geure Errian diragulerik ere, beroko izate modutik urrinduz' Erri orrerri atxikitzen gincuzten sustrai sakonak eten, ausi ta galdu egiten ditugu; atxikidura oik' lokarri oik' erri-oitura ta eskandua, itz-errikoak, erri-izkuntza bera genduzen, eta oik galduaz' erlijio ere otzitu, urrindu, eta gaitze-bidean jartzen degu.

Aita Desqueyrat-ek, gauza oik mundu-erri guzietan gertatzen dira-la dirausku. Baiña Euskalerrian (diot nik) bereiziki izan bear, ondo-ren txarragoko, gaitzagoko. Zergaitik au? Onegaitik; Ertz txiki bat, agin txiki bat ateratzeak' aora zaubi ta min gaititxo egiten digu; or-ga, sustrai asko ta sakonak dituan matraila-agin aundia ateratzeak' erasoten dizkigun oitze, oietako zauri eta beste ao-gaitzak' askoz aundiago dira.

Aor bada, eta euskaldunen mintzaira, oitura, ekandu ta izate-modu guztien sustraiak' Europa-ko Erri ororenak baiño aintxinagoko ager-tzen dira: ori gauza' akitia degu: Europa-ko jakintsu eta jakintzak or ari zeiskigu Euskalerritarroi orixe gogora-arazten, predikatzen eta goratzen.

Eta orainarte ain ondoren eder, eta ongarriak eman dizkigun izan-tza ori gaitze-bidean eraztea, eta batez ere, izantza orrek eutsigarri-rik bikainez duan eustera bera, sustraitik, erro-errotik kanpora ate-ratzea jex al degu beldur izateko? Beldur izateko, bai. Aita Des-queyrat-ek, erlijio gaitzeaz diona, esaldagarriki gerta ez ote dizaike-gun, zerren-eta gaitze orrek, Euskal-izantza zaar eta sustraituagan, makurtzerik eta ondamendirik aundienero dakarzke, alegia, arako matraila akitik sustraituena ateratzeak, no galxoan egin oi dituanen pareko.

Gogoeta gazi oik eta beuren ondorena' gorago esan dedan zer onen

jarioa degu, alegia, gaitze oik etortzea? Katoliko-Elizak dukeala penagarrien; Penagarriak-penagarrien, bai, Elizarentzako euskaltzainak ori gaitzea; penagarri, nion an. Pirene bealdeko txoko gantzen Elizak aurkitzen duan penagarri ederren ori, bertan bera utzi eta gaitzea. Nola, beraz, Elizako Buruzagi ta serbitzari guziak, EUSKERA, amodio bizi ta eragikorrez babesten ez? Nola ez, baldin perla ori gordetzen duan maskorrik gogorrena, koskolik zailena euskera bera dutelarik?

VIII. Eliz-buruzagial erreju bat.

Orra or euskeraren hizitzak, gaur, agirien eta minbareen agertzen duan arazorik nagusia, beraz, Euskaltzaindiak ardurarik aundienaz gogoratu ta auznaru beaz lukeana. Baditu, bai, euskal hizitzak, beste zaindu bearreko eragozpenik asko ere, baiña Elizarekiko ori' guzien gainetikoena eta ~~2222~~ leiazkoena; ori erremedi espageneza' alperrikako ditugu beste akin-bide guziak. Gaitz-iturri ori bear litzateke, beraz, sendatu lembizi, eta sustraiki, sakonki, ortan "zapi-epelezko" erremediak' ezitira aski, ezutete askorik balio. Euskaltzaindiak, lan ortan asteko' baditu, nik uste, euskaltzain autagarriak; oiek bear diote presentatu Eliz-agintari goieneko ta beieneko orori, errespetuz, baiña artamendurik aundienaz, idazki ortan agertzen dudan guzia.

Euskaltzain autatuok, agertzapen orrezaz, bear lituzkete Eliz-agintarien zentzua argitu eta biotza ukitu; sinistarazi, badala, Euskalerriko gertaera oietan, katoliko-Eliza osoak, arduraki begiratu ta eskuratu bear lukean auzi bat.

Eliz-agintariok, idela ortara iritxiko balira' artuko lituzkete, gogoz eta biziki, urrengo jartzen ditudan (edo oik baiña aundiagoko) erabaki batzu.

Erabaki-gai oik, Euskaltzaindiak ezin presentatu litzaieke Eliz-agintariak egin bearreko lituzketen bezela: au ezkenuke errespetuz itz egitea. Ordea, esan genizaietxe, itzik samurrenez baiña bizienaz ere bai, eskatzen dieguna' euskeraren osasunak bear-bearreko duala. Erreju au egitea' eskubidezko ez-ozik, obligaziorik aundieneko ere ba-degu euskaltzainok.

Ona bada, emen, gure erabaki gaok.

1^a. Eliz-agintari guzi oiek, bear dituzte ezagutu, ezagutu-arazi eta goraltxatu, edonun, Euskalerriarren kristau birtuteak.

2^a. Ezagutarazi, eraberean, birtute oik irauteko ta indartzeko, euskerak duan balio gorengoa.

3^a. Euskalerriko Eliz-gizon guziek' batez ere euskal-prediku ta konfesiio lanetan ari-izatekoek' bear dute euskera ongi ta errez uintzatzan alegindu, ortarako, elkarren artean euskeraz itz eginaz, eta, aukerako eskoletan (Seminario, komentu eta abarretan)' ikaste luze ta sakonak eginaz.

4^a. Apaiz, praille eta mojak (jotoi, mojak, Jaungoikoarren!) gobernatzan edo-ta zainkzen dituzten eskola, gaixo-etxe eta abarretan' irakatsi orori, lembizi, euskera biotzez maitatzan, eta gero' (al-duten neurrian)' itz-egiten, irakurtzen, idazten eta abar.

Gauza guzi oik ongi egiteko eta frutu-emalle izan ditezpen, zuzen al liteke aurkitu benetako biderik? Bai, egiaz eta biotzez nai izan ezkeror: ortarako, bear litzateke (zergatik ez?) Eliz-gizonen batzue, bilkura edo olaiko zer aundi bat antolatatu; eta aintxe, Apaiz, Praille, Moja eta abar, beuren gorengo Agintariak buru dituzte. Auztertu eta eztabaidatuko lituzkete, gutxienez, nik jarritako lau erabaki gai ~~2222~~ oietan agertu dedan guzia. Amaikatxo Katoliko-Kongresu apallatzen dila, an-or-emen, euskeraren alderako ekintza ~~22~~

onek bezin fruitu balitsu ta bearrekorik ematen, gaitz duketeki!
IX. AZKEN-ITZAK.

Orra, nik, itzaldi ostan esateko asmo nuan guzia azalduta.
Eta azaltze ori bukatzean, gauza txit pozgarri ta maitagarri bat datorkit burura. Gauza ori ezta berria, euskal-maitatzaille orok dakite, baiña emen aiatu gabe ezin utzi; ona emen: Naparroa-ko Lega-zar Diputazioak ("Diputacion Foral" delakoak) 8 euskeraren alde, dirutza eder bat eralgitzea erabaki du; orrenbesteko diru-tzarik (euskerari gaitz!) ez omen du inoiz inok emen ortarako, alegia, euskeraren bititza gaindu ta indartzeko asmo uts-utsa orrezat. Euskaltzaindiak, eta euskaldun guziok, bear degu esker-etu, biotz-biotzez, Napar Diputaziaren erabaki aberkoi ori. Aintziazanik deitu zioten Euskerari, Napar-izkuntza ("Lingua Navarrorum"), eta Naparroari berorri, "Euskalerrriaren Muiña" ("Muela de Euskalerrria", su oraintsu, M. A. Astiz idazle azkarrak). Ekin bezaiote, naperrak, bide ortetik, euskerari berriro "Lingua Navarrorum" deutekean arte; eta ber-irabaziko du sekula gal du bear etzukean titulu ederra: Euskalerrriaren anai-nagus, bataratzaille ta buruzagi titulua.

ALTUBE-K (Gernika-n 1959-gn. neguan).